

Bibliografie:

1. Danii A., Racu S., Neagu M. Ghid de termeni și noțiuni: Psihopedagogie specială; Asistența Socială; Terminologie medicală; Legislație și reglementări specifice. Editura Pontos, Chișinău, 2006.
2. Chiru I. Comunicare interpersonală, Editura Tritonic, București, 2003.
3. Crețu V. Ghidul de educație a copilului cu handicap în familie. –București, 2003.
4. Septimiu Chelcea, Loredana Ivan, Adina Chelcea, Comunicarea nonverbală: gesturile și postura: cuvintele nu sunt de-ajuns, Editura Comunicare.ro, București, 2005.
5. UNESCO Educația Incluzivă. Materiale de sprijin pentru manageri și administratori. Chișinău, 2003.
6. Nenov I., Ivanova L., Boicenco N., Beșliu N., Mylovanova O., Bostan T., Fătu V. Copii cu șanse egale. Ghid pentru părinții care educă copii cu dizabilități. Chișinău, 2005.
7. Olărescu V., Ponomari D. Asistența logopedică și psihologică. Principii. Metodologii. Perspective. Chișinău, 2012.
8. Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, aprobat de Guvernul RM.
9. Puiu I. Copilul cu dizabilități și risc sporit. Intervenții timpurii. Ghiduri practice. Partea a II – a. Tipogr. PRAG -3, Chișinău, 2006
10. Racu A., Popovici D.-V., Crețu V., Racu S., Bucinschi C. Asistența socială a persoanelor cu dizabilități, Editura Pontos, Chișinău, 2007.
11. Verza E. Psihopedagogia specială. EDP. București, 1998.
12. Verza E., Verza Fl. Repere psihopedagogice și psihodinamice în cunoașterea și evaluarea copilului. EDP. București, 2000.

FORMAREA PREMISELOR CITIT-SCRISULUI LA COPIII CU TULBURĂRI DE LIMBAJ ȘI COMUNICARE

*Poclitari Svetlana
Logoped IET nr. 168, grad didactic II*

Rezumat:

Perioada preșcolară, așa-numita vârsta marilor achiziții, este cea mai importantă din punct de vedere al formării premiselor citit-scrisului.

Cititul și scrisul sunt activități complexe care implică o multitudine de procese cognitive ca: limbajul, atenția, memoria, procesarea vizuală, procesarea fonologică, precum și toate procesele cognitive superioare, mai exact, planificarea, organizarea, monitorizarea, inhibiția și autocontrolul – așa numitele „funcții executive” ale creierului.

Prin urmare, dacă un copil are o disfuncție cognitivă în oricare din procesele menționate mai sus, cititul și scrisul pot deveni pentru el o provocare. Copiii cu tulburări de limbaj, deseori întâmpină dificultăți în achiziția cititului și scrisului. În ultimii ani numărul de copii care prezintă tulburări de limbaj e în creștere, de aceea educatorii trebuie să acorde o mare atenție procesului de formare a abilităților de citit-scris pentru a preveni apariția dislexiei și disgrafiei – fenomene extrem de răspândite în învățământul primar. Una din cauzele acestor afecțiuni, conform opiniei mai multor savanți, e familiarizarea incorectă sau superficială a copilului cu sunetul și litera. Prezenta lucrare vizează cadrele didactice din grădiniță și vine cu recomandări metodologice de formare a premiselor citit-scrisului la copiii cu tulburări de limbaj și comunicare.

Cuvinte cheie: Premise citit-scris, tulburări de limbaj, procese cognitive, pregătirea pentru școală, maturitate școlară, dislexie, disgrafie.

Annotation:

The pre-school period is utterly important for improving reading and writing skills. Reading and writing are one of the most complex activities, including different types of cognitive processes, as: language, attention, memory, visual and phonological processes, or any other superior cognitive

processes, like planning, systematizing, monitoring, inhibition, and autocontrol, that are better known as „executive functions”.

In consequence, if a child has got a cognitive disfunction concerning each process involved, reading and writing may become a real challenge. It's a fact that children with speech disorders have difficulties with reading and writing. In order to prevent that, each educator who is involved in both instructive and educative processes, should pay more attention to this problem and only then to focus on child formation. More and more children are affected by dyslexia or dysgraphia and one of the main reason of this issue refers to the wrong or superficial teaching letters and sounds.

That's why this study brings new methodics and recommendations to help each educator teach reading and writing skills the right way by decreasing the number of children with language and communication problems.

Keywords: reading and writing skills, speech disorders, cognitive processes, school readiness, school maturity, dyslexia, dysgraphia.

Perioada preșcolară, așa-numita *vârsta marilor achiziții*, este cea mai importantă din punct de vedere al formării premiselor citit-scrisului.

Cititul și scrisul sunt activități foarte complexe, care implică o multitudine de procese cognitive, printre care: gândirea, limbajul, memoria, atenția, procesarea vizuală (modul în care creierul percepe simbolurile grafice – literele), procesarea fonologică (asocierea între sunet și literă), dar și toate procesele cognitive superioare, mai exact, planificarea, organizarea, monitorizarea, inhibiția și autocontrolul – așa-numitele *funcții executive* ale creierului.

Prin urmare, dacă un copil are o dificultate de funcționare cognitivă în oricare din procesele menționate mai sus, cititul și scrisul pot deveni pentru el o provocare. Copiii cu tulburări de limbaj și comunicare nimeresc sub incidența acestor provocări.

În ultimii ani, numărul copiilor cu tulburări de limbaj este în creștere. În contextul educației incluzive, acești copii, precum și alte categorii de copii, cu părere de rău, sunt lipsiți de suport specializat și nu ajung să înregistreze progresele scontate. Factorii de ordin psihopedagogic (lipsa cadrelor didactice, a logopezilor, a psihopedagogilor, numărul mare de copii din grupele grădiniței, cărora educatorul nu le poate face față singur), precum și alți factori de ordin economic și psihologic, își pun amprenta pe randamentul copilului cu tulburări de limbaj. Acesta uneori nu reușește să achiziționeze abilitățile cognitive corespunzătoare vârstei, ceea ce duce ulterior la eșec școlar, refuz, repulsie față de activitatea de învățare, dislexii și disgrafii – fenomene extrem de răspândite în ultimul timp.

Pe lângă atingerea obiectivelor primordiale de socializare și formare a personalității preșcolarului, grădiniței îi revine rolul de a-l pregăti pentru școală. La ieșirea din grădiniță copilul trebuie să atingă nivelul necesar de maturitate școlară. Un aspect esențial al maturității școlare constituie operarea cu noțiunile de fonem/grafem (sunet/literă), vocală/consoană, silabă, cuvânt, imagine, poziție.

Preșcolarul trebuie să fie capabil:

- să deosebească vocalele și consoanele;
- să identifice sunetul dat în cuvânt (j/d. „Prinde sunetul”);
- să determine poziția sunetului în cuvânt (inițială, mediană, finală);
- să determine vecinii sunetului dat în cuvânt;
- să deosebească noțiunile sunet/literă;
- să găsească cuvinte cu sunetul dat (j/d. „Găsim cuvinte”)
- să alcătuiască cuvinte cu sunetul sau silaba dată (j/d. „Na silaba – dă cuvântul”)

- să stabilească consecutivitatea sunetelor în cuvânt, în ordinea corespunzătoare – unul după altul, de la stânga spre dreapta;
- să împartă corect cuvintele pe silabe;
- să formuleze propoziții cu cuvântul dat;
- să descompună propoziția în cuvinte, cuvintele în silabe, silabele în sunete vocale și sunete consoane;
- să alcătuiască din sunete – silabe, din silabe – cuvinte, din cuvinte – propoziții;
- să-și formeze abilitatea de orientare spre sunetul următor (factor de mare importanță în formarea deprinderii de citire).

Sarcina educatorului constă în selectarea minuțioasă a metodelor, procedurilor, tehnicilor de lucru, jocurilor didactice potrivite, ca spre sfârșitul preșcolarității, copiii să dobândească abilitățile necesare procesului de citire și scriere. La momentul actual, însă, acestei probleme i se acordă mai puțină atenție. Lucrul pe centre de interese ale copilului - , (care, după părerea mea, supraîncarcă memoria copilului preșcolar cu informații multiple și răzlețe) preluat din programul Pas cu Pas și implementat în grădinițele naționale, la pachet cu toate metodele și tehnicile de lucru, solicită din partea cadrelor didactice mult efort și timp, astfel încât procesul de formare a premiselor citit-scrisului rămâne fără atenția cuvenită.

Din lipsă de timp sau incompetență, educatorul se limitează doar la familiarizarea copilului cu litera (grafemul), care există *în spațiu* și se percepe mult mai ușor, deși accentul trebuie pus mai întâi de toate pe cunoașterea cu sunetul (fonemul) care urmează unul după altul *în timp*.

Procesul de citire se realizează mai lent decât procesul de memorare a configurației literei (haina sunetului). Sunt foarte mulți copii care recunosc literele, dar nu au capacitatea să le citească, adică să reconstituie complexul sonor al cuvântului. Deprinderea de orientare în structura sonoră a cuvântului trebuie să ocupe locul central în formarea premiselor citit-scrisului.

D. B. Elkonin și L. E. Jurova au înaintat părerea că, până la familiarizarea copilului cu literele, trebuie să-l învățăm de a se orienta în structura sonoră a cuvântului [4, p.138]. Descoperirea legilor de îmbinare a sunetelor în cuvânt, formarea deprinderii de a le auzi și de a le analiza – va pregăti copilul nu numai pentru actul de citire, dar și pentru cel de scriere. *Cine nu are deprinderea de a auzi sunetul în vorbire, nu poate să scrie.*

Deci, ar trebui să revenim la analiza complexului sonor al cuvântului care stă la baza învățării citit-scrisului.

Începând experimentele sale încă de prin anii '50, D. B. Elkonin ajunge la concluzia că simțul lingvistic la preșcolar se formează în baza analizei sonore a cuvântului [4, p.140].

La determinarea bazei teoretice a metodei de analiză a cuvântului s-a ținut cont de esența obiectului de analiză și de trăsăturile caracteristice ale gândirii preșcolarului. Obiectul analizei e complexul sonor, sunetele vorbirii sunt elemente abstracte, dar gândirea preșcolarului este concret-operatorie, adică acțiunile intelectuale își au începuturile în activitatea cu obiectele concrete.

Bazându-se pe teoria lui P. Galperin despre etapele acțiunilor intelectuale la preșcolari (a. înțelegerea sarcinii; b. acțiunile cu obiectele sau simbolurile lor; c. însoțirea acțiunii cu obiectele de vorbire în voce; d. interiorizarea acțiunii – efectuarea operațiilor „în minte”; e. stabilirea și automatizarea acțiunii intelectuale), D.B. Elkonin înlesnește procesul de analiză sonoră a cuvântului de către preșcolari prin diverse procedee. După părerea lui, sunetele, ca elemente

abstracte trebuie să fie „materializate”, copilul urmând să acționeze cu simbolurile lor – fișele. Copilul ia fișele în mână, le pune una lângă alta și „vede” consecutivitatea sunetelor în cuvânt. Mâna și ochiul îi servesc drept suport senzorial în munca aparatului auditiv și articulator de analiză a complexului sonor.

Acțiunile practice cu materialul sonor al limbii sunt posibile numai în torentul vorbirii vii, când are loc „producerea” sunetelor. Pronunția constituie unica acțiune adecvată structurii sonore, corelația dintre sunete fiind percepută în decursul acestui proces. Însă în vorbirea obișnuită, oricât de accentuat-articulat n-ar pronunța cuvântul fără o instruire specială, copilul nu va putea distinge fiecare sunet în parte – identificarea lui, determinarea poziției lui în cuvânt (al cătelea este, după ce sunet se află, care sunet urmează după el etc.). Acțiunile cu fișele-sunete sunt însoțite de evidențierea intonațională a unui sunet anume (p-p-pom, po-o-om, pom-m-m). Procedeu respectiv, elaborat de discipolul lui D. B. Elkonin – L. E. Jurova, este important prin faptul că în pronunție nu se denaturează complexul sonor al cuvântului și copilul, sprijinindu-se pe sens, aude mai clar un sunet anume în cuvântul pronunțat [4. p.141]. Evidențierea intonațională a sunetului ajută la formarea deprinderii de analiză sonoră și astfel acțiunile se interiorizează, adică operațiile: găsirea sunetului și determinarea poziției în cuvânt, identificarea vocalei accentuate etc. se efectuează deja în minte.

Analiza mai multor cuvinte cu fișele, puse în imaginea-schemă a cuvântului (desen sau imagine a unui obiect are sub el atâtea pătrățele, câte sunete include cuvântul care denumește desenul sau imaginea) este însoțită la început de evidențierea intonațională a educatorului, ca mai apoi să evolueze în evidențierea intonațională a copilului în voce și în șoaptă. Fișele sunt înlăturate din lucru odată cu formarea acestei deprinderi, copiii evidențind sunetele doar în voce, fără suport. În cele din urmă, interiorizarea acțiunilor intelectuale are loc datorită reluării operațiilor în nenumărate rânduri, prin care copilul efectuează analiza sonoră a cuvântului în minte.

Analiza sunetelor solicită sensibilitate față de structura sonoră a vorbirii la o anumită vârstă. Savanții au constatat că cea mai potrivită este vârsta de 4,6 – 5 ani. La vârsta de 5-6 ani la copil apare dorința de a citi, de aceea, paralel cu „cititul” prin intermediul fișelor, se vor introduce și literele (un sistem de simboluri va fi subsituit cu altul).

Sarcinile de bază în formarea deprinderii de analiză sonoră sunt următoarele:

- a) de a-i învăța pe copii să stabilească consecutivitatea sunetelor în cuvânt;
- b) să evidențieze un sunet (să-i găsească locul și ordinea lui în structura cuvântului);
- c) să selecteze cuvintele cu un anumit sunet în diferite poziții;
- d) să deosebească auditiv vocalele și consoanele;
- e) să pronunțe corect și să analizeze diftongii;
- f) să determine auditiv vocala accentuată.

Stabilirea de către copii a poziției sintagmatice înseamnă deprinderea de a auzi consecutivitatea sunetelor, folosind fișele și schemele sonore ale cuvântului. De exemplu, se analizează cuvântul „măr”. Pe tablă este suspendată imaginea-schemă. „Copii, ce e acesta?” *Măr.* „Din ce este alcătuit cuvântul „măr”?” *Din sunete.* „Pronunțăm cuvântul „măr” astfel, ca să se audă bine primul sunet! Al cătelea este sunetul „m” în cuvântul „măr”?” *Primul.* “Luăm fișa și o plasăm... unde?” *Pe primul pătrățel.* “Ce sunet se aude după primul sunet? Rostim cuvântul ca să se audă bine al doilea sunet.” *Mă-ă-ăr.* „Luăm fișa, pronunțăm încă o dată și o plasăm pe locul sunetului „ă”. Care sunet se pronunță mai întâi (m), care mai pe urmă (ă). Acum găsim

ultimul sunet al acestui cuvânt. (Măr-r-r). Pe care pătrăţel vom plasa fişa?” *Pe al treilea*. „După care sunet se aude „r”? *După „ă”*. „Bine. Deci, se aude şi se pronunţă mai întâi „m”, apoi „ă” şi la sfârşit „r”. Cum urmează sunetele în cuvântul „măr”?” *Unul după altul*.

Pentru a înţelege mai bine faptul că sunetele în cuvânt urmează unul după altul, li se propune copiilor jocul „sunetele vii”. Se cheamă în faţă trei copii. Fiecare din ei vor juca rolul unui sunet. „Voi sunteţi „sunetele vii” din cuvântul „ram”. Fiţi atenţi, la comanda mea fiecare îşi rosteşte sunetul său, toţi odată! Ce cuvânt aţi auzit? *N-am înţeles*. Acum pronunţăm pe rând fiecare sunetul său. *R-a-m*. Ce cuvânt aţi auzit? *Ram*. Acum l-aţi auzit? *Da!* „Deci, aţi observat copii, că în toate cuvintele analizate, sunetele urmează... Cum?” *Unul după altul*. „Ca să găsim locul unui sunet, pronunţăm cuvântul şi căutăm cu urechiuşa sunetul care ne trebuie.”

Deprinderea de a evidenţia un sunet în cuvânt se formează prin articularea mai accentuată a sunetului dat. Această deprindere se formează începând chiar de la vârstă fragedă, în baza poezioarelor amuzante, a imitării onomatopeelor (carr-r-carr, chiţ-chiţ, făş-făş). Evidenţierea succesivă a sunetelor în cuvânt se face în grupele mari. Doar în urma „materializării” sunetelor prin fişe şi în baza analizei mai multor cuvinte (evidenţierea intonaţională plus fişă) treptat se va constitui deprinderea de a evidenţia succesiunea sunetelor într-un cuvânt. Se vor analiza mai întâi cuvinte din trei sunete, apoi din patru.

Odata cu formarea abilităţii de a evidenţia sunetele în cuvânt, putem utiliza o altă variantă a jocului „Sunetele vii” (aşezarea haotică a sunetelor). În faţa copiilor „stau” sunetele „vii”- „r-c-a”. Li se dă însărcinarea: „Schimbaţi locul sunetului „r”, ca să obţineţi un cuvânt pe care voi îl cunoaşteţi. Copilul cu sunetul „r” este plasat pe ultimul loc. Se „citeşte” cuvântul „car”. „Acum mutaţi sunetul „r” în mijloc”. Se „citeşte” cuvântul „arc”. „Iar acum îl aducem pe „r” la început. Ce cuvânt am obţinut? *Rac*. Fiecare sunet are locul său în cuvântul respectiv. Schimbarea locului duce la schimbarea sensului. În baza unor astfel de schimbări copilul se convinge de rolul fiecărui sunet în cuvânt. Consolidăm cunoştinţele prin exerciţiile verbale „Aducă un sunet” - ca - p, ca - l, ca - r sau „Schimbă ultimul sunet/primul sunet şi vei obţine un alt cuvânt” - mai, s-ai, c-ai, t-ai, p-ai, n-ai.

O altă sarcină în formarea deprinderilor de analiză sonoră este familiarizarea copiilor cu opoziţia fonematică vocală-consoană. În loc de vocale se vor folosi fişele de culoare roşie, iar în loc de consoană - fişele albastre. După mai multe exerciţii sau jocuri de diferenţiere vocală-consoană, se va recurge la analiza sonoră a cuvintelor, la început din trei-patru sunete, ulterior numărul sunetelor din cuvânt se va extinde.

Nu se va lăsa fără atenţie şi împărţirea cuvintelor pe silabe, neinsistând prea mult asupra acestui proces, deoarece, împărţirea pe silabe nu este dificilă pentru copil, el simţind intuitiv ritmul şi muzicalitatea limbii formată în procesul comunicării. Metodica, în ceea ce priveşte lucrul cu silaba a acumulat o serie de procedee de lucru:

- 1) Stabilirea numărului de silabe prin lovirea bărbiei de podul palmei;
- 2) Pronunţia pe silabe cu palma apropiată de guriţă (de câte ori „vântişorul cald bate” în palmă, atâtea silabe are cuvântul);
- 3) Evidenţierea grafică a silabei. Pe tablă se desenează un dreptunghi - forma grafică a cuvântului dat. Dreptunghiul se împarte în atâtea părţi, câte silabe are cuvântul;
- 4) Selectarea cuvintelor cu un anumit număr de silabe solicitat de educator;
- 5) Alcătuirea cuvintelor cu silaba dată (j/d. „Na silaba - dă-mi cuvântul”)

O parte componentă a formării deprinderilor de analiză a elementelor componente ale vorbirii este și formarea reprezentărilor despre propoziție. În baza analizei propoziției îi convingem pe copii că propoziția exprimă gândurile noastre despre ființele și obiectele din jurul nostru; propoziția este alcătuită din unu, două sau mai multe cuvinte (propoziții lungi/scurte); cuvintele sunt aranjate succesiv în propoziție.

În concluzie putem afirma că procedeele, exercițiile, jocurile menționate mai sus, utilizate ca ingrediente esențiale în cadrul activităților cotidiene, vor contribui la formarea simțului lingvistic al limbii materne; pregătirea preșcolarului pentru activitatea de învățare, atingerea nivelului necesar de maturitate școlară; formarea premiselor citit-scris; profilaxia dislexiei și disgrafiei.

Bibliografie:

1. Anucuța P., Logopedie, Timișoara: Excelsior, 1999.
2. Burlea G., Burlea M. et. al., Dicționar explicativ de logopedie. Ed. III-a revizuită și adăugită. București: Polirom, 2011.
3. Captari V., Organizarea activității corecțional-recuperatorii la punctele logopedice școlare. Chișinău: ed. Lumina, 1996.
4. Lavric M., Metodica dezvoltării vorbirii preșcolarilor. Chișinău: Lumina, 1985.
5. Mititiuc I., Probleme psihopedagogice la copilul cu tulburări de limbaj. Iași: Editura Ankarom, 1996.
6. Olărescu V., Activități de pregătire a analizei fonematice la preșcolarii cu tulburări de limbaj, București: Psihopedagogia copilului, nr.2, 2003.
7. Olărescu V., Reținere în dezvoltarea psihică. Chișinău, 1999.
8. Olărescu V. Logopedia. Perspectiva diagnosticului logopedic, Chișinău, 2008.
9. Vrânceanu M., Pelivan V., Incluziunea socio-educatională a copiilor cu dizabilități în grădinița de copii. Chișinău: S.n., (F.E.-P „Tipografia Centrală”), 2012.

UN IMPERATIV STRINGENT AL TIMPULUI – APLICAREA TEHNOLOGIILOR BENEFICE ÎN LOGOPEDIE

Rusu Viorica, logoped IET nr. 146, or. Chișinău

Rezumat: Menținerea sănătății copiilor constituie o sarcină prioritară a curriculumului educațional modern în instituțiile de educație timpurie din Republica Moldova. E rațional de a aplica în lucrul de corecție procedee de asanare paralel cu gimnastica de articulare, respiratorie și motricitatea fină a degetelor. Tehnologiile benefice moderne favorizează corectarea defectelor de vorbire, starea psihică și fizică a copiilor. În articol exemplific unele exerciții chineziologice care ar putea fi practicate în activitatea logopedică. Din experiența mea de activitate logopedică pot afirma, că arareori întâlnim copii absolut sănătoși. De regulă, dificultățile de vorbire intervin pe fonul unor maladii mai mult sau mai puțin grave.

Cuvinte cheie: tehnologiile benefice, chineziologia, metode chineziologice, gimnastica degetelor, dificultățile de vorbire, terapia logopedică.

Summary: Maintaining the children's health is a priority task of the modern educational curriculum in the early education institutions of the Republic of Moldova. It is rational to apply corrective procedures parallel to articulatory, respiratory, and finger gymnastics in the correction work. Modern technologies favours the correction of speech defects, mental and physical condition of children. In the article are examples of some exercises of Kinesiology that could be practiced in logopedic activity. From my logopedic activity experience I can confirm that we can seldom meet absolutely healthy children. The deficiencies of speech appear as a result of some maladies, serious or not.